

Knuffelcontact & waterwappie

VIVIEN WASZINK • VERONIQUE DE TIER

KNUFFELCONTACT & WATERWAPPIE

De kracht van nieuwe woorden

/instituut voor de Nederlandse taal/

SCRIPTUM

Eerste druk, november 2021
Tweede druk, december 2021

Copyright 2021 © /instituut voor de Nederlandse taal/

VORMGEVING www.igraph.be

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd in enige vorm of op enige wijze zonder schriftelijke toestemming, met uitzondering van korte citaten als onderdeel van kritieken en boekbesprekingen.

ISBN 978 94 6319 244 6
NUR 320

ivdnt.org
scriptum.nl

Inhoud

Inleiding	11
-----------	----

/ 1 / Het taaljaar 2021 in opvallende nieuwe woorden

Het jaar van de alszaak	18
Het jaar waarin we pandemoe werden	20
Het jaar waarin wappie heel bekend werd en er zelfs nieuwe wappies bij kwamen	21
Het jaar van de virologen en hun vijanden	23
Het jaar waarin de zoektocht naar genderneutrale voornaamwoorden verderging	25
Het jaar van de toneen (en de ookworst werd alleen maar populairder)	28
Het jaar waarin de snuifschaamte weer opvlamde	30
Het jaar van de kopschopkakkers en knalpotterreur	33
Het jaar waarin straatintimidatie steeds erger werd: pssst-terreur en spermaterrorisme	35
Het jaar van het Onument	36

/ 2 / Nieuwe woorden over corona: de begintijd

Balkonbingo, berenjacht en cloudclubben: nieuwe sociale initiatieven tijdens de pandemie	38
Wandelen is het nieuwe hip	41

Het jaar waarin zelfs jongeren aan het wandelen sloegen ... en daar horen nieuwe afko's bij	43
Knuffelcontact, knuffelmaatje en seksbuddy: lichamelijk contact tijdens de pandemie	44
Ongewild grensverkeer: kapsalontoeisten	46
Coronafashion: passende mondkapjes of echte muilkorven	47

/ 3 / Nieuwe woorden over corona: leven na de lockdown

Vaccinjaloezie, vaccinatievoordrager en prullenbakvaccin: 2021 is het jaar van het coronavaccin	53
Nieuw, maar toch niet: groepsimmunitet, huidhonger en nocebo-effect	55
Grotsyndroom, locktalgie en versoepelstress: wennen aan terug naar vroeger	57
Corona volente en 12 is het nieuwe 5: nieuwe uitdrukkingen in coronatijd	58
Fuifhonger, slutty summer en muildrang: terug naar het oude normaal, met een schepje erbovenop	60
Meer privileges voor gevaccineerden: vaccinvakken en pasjesmaatschappij	62

/ 4 / Nieuwe woorden over natuur en milieu

De straat op voor het milieu: ecocidemars en bosbrossen	67
Leefbare omgeving door containertuintjes	69
Een natje en een droogje: droogte meten met gazondolken	71
Explosieve hitte en gutsende regen: hittekoepel, warmtebel en waterbom	73
Ecorexia, landschapspijn en milieumelancholie: 'groene' ziektes	74

Duurzaam doodgaan dankzij de levende doodskest	76
De dierentuin ontzoot steeds meer	77
Ding dong blub blub: de visdeurbel	80

/ 5 / Nieuwe woorden uit de onlinewereld

De # als nieuw woord	82
Een doodgeboren kind: de Twitterfleets	84
Gravinfluencer, influenzer en pupfluencer: allerlei influencers	87
Cheugy is het nieuwe onhip	89
Tiktok je net, is er al sprake van vertiktokking	91
Fysiek, digitaal of fygitaal: voor elk wat wils	93

/ 6 / Nieuwe woorden over politiek

Samenzweving, yogajes en wellnessrechts: nieuwe woorden voor rechtse mensen met linkse hobby's	95
Componisten en dieren in de politiek: vivaldicoalitie en vlinderakkoord	97
Politieke stoelen en figuren: sofagate en Kaaggate	99
Nederland als hagel slagsamenleving	100
Het kan altijd woker	102
Tjeenkwillinken, beruttelen en langefransen: namen in (politieke) nieuwe woorden	103
Het afrekenen met wie je niet bevalt: cancelcultuur	107
Beyoncéfeminisme: een nieuw soort feminisme of oude wijn in nieuwe zakken?	108

/ 7 / Nieuwe woorden over lifestyle

De nieuwe elites passen vooral in gedragshokjes: havermelkelite en Dansaertvlamingen	110
Koffie halen alsof je klaar bent de Mount Everest te beklimmen: gorpcore	112
Het mag ook weer sexy zijn: wraakmode na corona	114
Kiezen voor de wuhanshake of de drieklapszoen?	116
Drankhangen, hygge en lagom: scandi- is in	118
De skinny is uit: tijd voor een nieuwe denimcyclus	120

/ 8 / Nieuwe woorden over opvoeden

Baarschaamte en geboortestaking: kinderen krijgen is een beladen onderwerp	122
Borsten bloot in de openbare ruimte?	125
Babycrashers en coronials	127
Applauskinderen in de leukheidsmaatschappij	128
Suikermaxdag en schermtijd: meer consuminderen	131

/ 9 / Nieuwe woorden over zorg en gezondheid

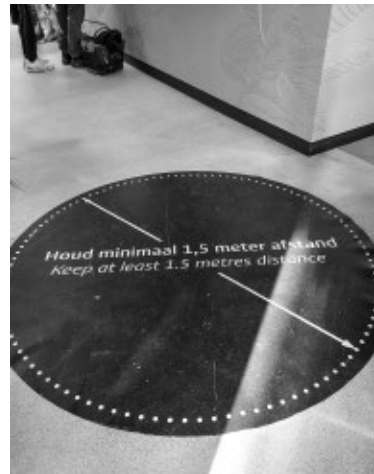
‘Groene’ en voordelige doekjes voor het bloeden	135
Nieuwe bedgadgets: dripsticks en spermasponzen	138
“Dat heb ik ook, veel erger zelfs”: gespreksnarcisme	139
“Net als in de film, ik wil het”: iedereen lijdt een beetje aan het hoofdpersoonsyndroom	141
Vasten is het nieuwe normaal: intermitterend fasting en dopaminevasten	145
Waarom het gras altijd groener is aan de overkant, ook voor senioren	146

/ 10 / COVID-19, voorzichtig en redelijk persoon en ver-aas-en: nieuwe vaktaal

Inleiding: Vaktaal en terminologie	148
De vakterm neologisme	150
COVID-19 en corona	151
Ver-aas-en, hackathon en kruimelpad: nieuwe IT-termen door de jaren heen	154
Voorzichtig en redelijk persoon: een nieuwe overheidsterm	156
De mise-en-place van nieuwe keukentermen	158
Over de beyoncévlieg, de zombiekikker en de Lepus terrorensis: nieuwe namen voor nieuwe dieren	159
Uitleiding	161
Dankwoord en verantwoording	163
Fotoverantwoording	164
Geraadpleegde bronnen	165
Register	168

Inleiding

Anderhalvemetersamenleving werd in 2020 gekozen als Woord van het Jaar in Nederland; in België won *knuffelcontact*. Op 25 september 2021 werd de anderhalvemetermaatregel in Nederland weer losgelaten, maar door corona is de samenleving in korte tijd enorm veranderd en dat schreeuwde in alle fases van de crisis om nieuwe woorden. Aan het begin van de pandemie kon je niet meer naar de kroeg of op café en dus hief je online het glas tijdens een *beeldborrel* of nam je een *e-peritief*. In Nederland was #blijfthuis trending, en in Vlaanderen #blijfinuwkot (*kot* is een informeel woord dat in deze slogan ‘huis’ betekent). *Coronakapsels* namen steeds dramatischer vormen aan: thuiswerkers verslonsden een beetje en de *kot couture* (oude joggingbroek, verwassen sweater, geen beha) kwam in de mode. Het vaccin zorgde voor licht aan het einde van de tunnel en dat leverde weer allerlei nieuws op. Eerst was er nog schaarste en moest je beducht zijn op *vaccinatievoor-dringers* of *vaccinatievoorstekers*, maar toen het inenten goed op stoom was, kon je zelfs voor een *prikmix* kiezen. Bij een *prikmix* is je tweede vaccin (meestal Pfizer of Moderna) een andere dan

anderhalvemetersamenleving

je eerste (meestal AstraZeneca) omdat sommige vaccins een betere bescherming bieden en minder bekende (gevaarlijke) bijwerkingen hebben. 2021 is het jaar van de coronavaccinwoorden.

Nieuwe woorden vormen is bijna altijd gebruiken wat je al hebt: “woordvorming met oude bekenden”, noemen taalkundigen Ariane van Santen en Geert Booij dat. Vaak zijn die nieuwe woorden dan ook combinaties van twee bestaande woorden oftewel *samenstellingen*; *knuffelcontact* en *raamvisite* bijvoorbeeld. In onze taal heb je er daar enorm veel van. Het Nederlands is namelijk een “heel samenstellingsvriendelijke taal”, aldus Johan De Caluwe, hoogleraar Nederlandse taalkunde aan de Universiteit Gent, in de Vlaamse krant *Het Belang van Limburg*.

Veel andere nieuwe woorden zijn óók combinaties van twee woorden, maar tijdens dat combineren zijn er stukjes van beide woorden afgebrokkeld of in ieder geval van een van die woorden. Het gaat dan om een bijzonder soort samenstellingen waarbij er als het ware woorden gemixt zijn (*quarantinderen* bijvoorbeeld, een mixwoord van *quarantaine* en *tinderen* ‘daten via de app Tinder’). In de taalkunde krijgt zo’n woord met verkorte stukjes erin nogal wat verschillende benamingen, bijvoorbeeld *samensmelting*, *porte-manteauwoord* (in het Nederlands geen *kapstokwoord* maar soms wel *kofferwoord* genoemd) of *blend*. De term *blend* hoor je het vaakst, ook internationaal, want zulke woorden worden in veel talen gevormd (al vinden sommigen alleen woorden als *brunch* en *Brexit* echte blends). In dit boekje zul je vooral de term *mixwoord* lezen, zowel voor traditionele blends als voor andere, al dan niet vrij bewust gecreëerde “taalsmeedsels” zoals taalkundige Siemon Reker ze ook wel noemt.

Een kleiner gedeelte van de nieuwe woorden is een *aflleiding*, bijvoorbeeld *ontdopen*, *ontlezen* en *verappen* ‘ergens een app bij maken; iets in de vorm van een app beschikbaar stellen’. Naast een

woord komt er in een afleiding een element voor dat niet los gebruikt kan worden, een zogeheten *affix*. Zo'n stukje komt voor of achter een woord, bijvoorbeeld *on-* in *onecht* en *-heid* in *schoonheid*. Als het ervoor staat, heet het *prefix* of *voorvoegsel* (*on-*, *ont-*, etc.) en als het achteraan staat is het een *suffix* of *achtervoegsel* (bijvoorbeeld *-heid* en *-schap* in *vriendschap*). *Affix* gebruik je als overkoepelende term: *ont-* en *-heid* zijn beide affixen.

Veel nieuwe woorden zijn geen blijvertjes en zullen dus uiteindelijk niet in een woordenboek van algemeen Nederlands belanden. Sommige zijn bewust gecreëerd voor het moment en duidelijke gevallen van een woordspel: toen de Nederlandse atlete Sifan Hassan op de Olympische Spelen in Tokio medaille na medaille behaalde, vormde radiopresentator en cabaretier Dolf Jansen spontaan het woord *sifantisch* (een mix van de voornaam *Sifan* en *fantastisch*), en ook *sifantastisch* dook op. Toen in dezelfde sportzomer de ontknopingsmatch van Wimbledon en de voetbalfinale van het EK in Wembley op dezelfde dag vielen, werd die legendarische dag al snel *Wembledon* gedoopt. Typische voorbeelden van gelegenheidsvormingen die snel weer in vergetelheid raken, maar die wel talige creativiteit laten zien.

Het zou jammer zijn als nieuwe woorden – en dan ook de minder beklijvende – nergens worden vastgelegd, want ze zitten vaak interessant in elkaar. Ze passen bijvoorbeeld in een bepaald patroon van woordvorming dat je eveneens ziet bij andere nieuwe woorden (behalve *lokpubers* heb je bijvoorbeeld *lokoma's* en *lokkoffers*) en ze lijken in vorm en betekenis vaak op woorden die al bekend zijn (een *hangoudere* hangt doelloos rond, net als de *hangjongere*). Bovendien vertegenwoordigen veel nieuwe woorden duidelijk een bepaalde tijd. De coronacrisis zorgt ervoor dat “de taal-machine gloeit”, aldus Sarah Vankersschaever in de Vlaamse krant *De Standaard*, maar ook de economische recessie van ruim tien

jaar geleden was een bron van nieuwe woorden, bijvoorbeeld *bankendomino* 'reeks faillissementen van onderling samenwerkende financiële instellingen' en *recessionista* 'modebewuste vrouw die in tijden van crisis probeert om er met zo min mogelijk geld zo modieus mogelijk uit te zien; fashionista in crisistijd'. Ook perioden van verkiezingen en kabinetsformaties zijn altijd aanleiding voor veel nieuwe woorden. Bovendien zijn neologismen, zoals nieuwe woorden met een moeilijker woord vaak genoemd worden, een populair onderwerp: journalisten, studenten en leerlingen willen er alles over weten en schrijven er vaak over. Lexicografen (woordenboekmakers) en andere taalkundige onderzoekers van over de hele wereld houden zich ermee bezig in onder andere woordenboekprojecten, en praten erover op congressen.

Om al die woorden te bewaren, is er dit boekje, maar er is sinds kort ook een speciaal woordenboek gewijd aan nieuwe woorden. In 2018 is er op het Instituut voor de Nederlandse Taal (INT) gestart

hangouderen in Groningen

met een neologismenwoordenboek, om niet alleen de beklijvende nieuwe woorden (*app, selfie, keuzestress, ontpullen*) te kunnen vastleggen, maar ook veel nieuwe woorden die maar eventjes bestaan hebben. Het heet het *Woordenboek van Nieuwe Woorden* (WNW) en is net als het *Algemeen Nederlands Woordenboek* (ANW) alleen als internetwoordenboek beschikbaar. Een eerste versie van het WNW kwam eind 2021 online en het zal steeds worden geüpdatet.

Nieuwe woorden worden er vrij uitgebreid in beschreven: niet alleen de betekenis wordt vermeld, maar ook informatie over grammatica, spelling en etymologie (de oorsprong van het woord). Bij ieder woord wordt vermeld wanneer het opkwam en of het lang in gebruik is gebleven: de 'levenscyclus' kan zo in kaart worden gebracht. Indien bekend wordt de persoon vermeld die het woord bedacht of populair maakte. De Nederlandse schrijver Martin Bril bijvoorbeeld verzon *rokjesdag* niet, maar heeft het woord wel beroemd gemaakt; de Belgische weerman Frank Deboosere zorgde ervoor dat *ochtendgrijs* populair werd. Ook de bron waarin het woord voor het eerst is gebruikt, wordt vermeld en hoe het woord vormelijk in elkaar zit. Verder kun je laten zien hoe een nieuw woord past in de taal: hoe het lijkt op woorden die al bekend klinken, maar toch ook een eigen betekenis heeft.

In dit boekje besteden we zowel aandacht aan Nederlands-Nederlands als Belgisch-Nederlands, net als in de woordenboeken die op het INT gemaakt worden. Een prominente plaats is ingeruimd voor coronawoorden, maar er is meer. Ook als je de *hoest-schaamte* voorbij bent en je niet meer hoeft te *anderhalvemeteren*, zullen er immers nieuwe woorden bij komen. Voor de coronapandemie werd de Nederlandse woordenschat ook al uitgebreid, want neologismen zijn er altijd geweest en zullen er altijd zijn. Nieuwe woorden weerspiegelen de steeds veranderende maatschappij en sommige onderwerpen springen nogal in het oog of zijn contro-

versieel. De klimaatverandering begint zorgelijke vormen aan te nemen: ook dit jaar kwamen er dus een hoop nieuwe groene en duurzame woorden bij, net als de voorgaande jaren. Corona en klimaat zijn belangrijke thema's van de afgelopen jaren, maar ook de onlinewereld is de laatste tijd een belangrijke bron van nieuwe woorden. En er zijn ook maatschappelijke onderwerpen die altijd wel voor allerlei nieuwigheden zorgen, bijvoorbeeld politiek, lifestyle en gezondheid. De woordenschat wordt ook regelmatig uitgebreid met nieuwe vaktaal: specifieke termen die vooral door specialisten binnen een bepaald vakgebied worden gebruikt. In dit boekje vind je recente nieuwe woorden zoals die in Nederland en België gevormd zijn. Van 2021, maar soms ook van een paar jaar ervoor.

Nieuwe woorden vormen

Bij het vormen van nieuwe woorden worden vaak dezelfde procedés gebruikt. De bekendste zijn:

samenstelling combinatie van twee (bestaande) woorden, bijvoorbeeld *coronakapsel*, *participatiesamenleving* en *sjoemelsoftware*

mixwoord combinatie van twee (bestaande) woorden, waarbij tijdens het combineren stukjes van één of beide woorden afbrokkelen, bijvoorbeeld *Brexit* en *skyperinha*. Sommige woorddelen worden vaker gebruikt, bijvoorbeeld *bro(-)* dat een verkorting is van Engels *brother* en in samenstellingen vaak 'bestemd voor mannen' betekent, zoals in *brotox* 'botox voor mannen' en *broga* 'yoga voor mannen'. Ook het element *(-)zine* komt vaak voor, bijvoorbeeld in *digizine* 'digitaal magazine' en *egozine* 'magazine opgehangen aan één, meestal bekende, persoon, bijvoorbeeld het Nederlandse tijdschrift *Linda*'.

afleiding combinatie van een woord en een gebonden woorddeel, een zogeheten affix, bijvoorbeeld *ontspullen*

bestaand woord in een nieuwe betekenis woord dat bekend raakt in een helemaal nieuw gebruik, bijvoorbeeld *eerlijk* 'op menswaardige wijze vervaardigd' en *groen* 'milieuvriendelijk'

nieuw leenwoord woord afkomstig uit een andere taal, bijvoorbeeld *app* en *hygge* (uit het Deens) 'gezellig; knus'

Echt creatieve woordvorming met niet-bestaande woorden of woorddelen komt bijna niet voor.